

Амбър Иванов (Гент, Белгия)

КРИТИЧЕСКИ ПРОЧИТИ НА СТАНИСЛАВОВИЯ ЧЕТИ-МИНЕЙ

Агиославица. Проблеми и подходи в изследването на Станиславовия чети-миней. Доклади от международната едноименна конференция. София, 21 май 2013 г. Под ред. на Д. Атанасова. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2016. 237 с.

„Агиославица. Проблеми и подходи в изследването на Станиславовия чети-миней“ е сборник с докладите от международната научна конференция, състояла се в София на 21 май 2013 г. Както конференцията, така и изданието са осъществени с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“ на Софийския университет и със съдействието на Факултета по славянски филологии.

Станиславовият чети-миней се пази в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София (НБКМ 1039). Наречен е така поради връзката си с известния книжовник Станислав Лесновски от XIV в. Неговото име се явява в приписка на л. 207а, от която става ясно, че Станислав, идентифициран от изследователите с известния книжовник със същото име, е един от двамата главни преписвачи на сборника (общо са петима: дяк Драйко, дяк Станислав и трима непознати безименни преписвачи). Ръкописът е препис от XIV в., но в него се съхранява старинен пласт от текстове, които отразяват старобългарски преводи. Календарният сборник съдържа агиографски произведения за празничните дни от първите три месеца на църковната година, от септември до ноември.

„Агиославица“ обединява статии, чийто предмет на изследване е Станиславовият чети-миней, постигайки всеобхватност на проблематиката – в три от статиите са анализирани критически спецификите на състава на ръкописа, други изследвания разширяват фокуса към агиографския материал от ръкописа чрез съпоставянето му с други подобни сборници или разсъждават за историята и функцията на такъв тип състави. Четири от статиите са посветени на текстологически, лингвистични и/или литературно-исторически въпроси на отделни текстове от Станиславовия чети-миней или върху езиковите характеристики въз основа на данни от целия ръкопис. Засегнати са и проблемите на електронното издаване на славянски ръкописи.

Статиите в сборника, които доразвиват тезите от докладите в разгърнати изложения, се обособяват в няколко тематични ядра.

Първите четири статии разглеждат ръкописа като цяло, но от различни гледни точки. В статията на И в а н Д о б р е в „Кодекс № 1039 от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ въз основа на анализ на направените изследвания се опитва да уточни датирането на

ръкописа чрез приписките, като привлича и допълнителни исторически данни. Той дискутира термина „чети-миней“ и валидността му по отношение на този сборник. По отношение на правописа ученият говори за това как всичките петима преписвачи на сборника дават някакви индиректни сведения за историята му. Ив. Добрев представя подробно съдържанието на ръкописа, съпоставяйки го с това на други старобългарски и гръцки подобни сборници. Изключително интересните изводи, които е направил, до известна степен променят някои от досегашните възгледи върху ръкописа: за датирането и възникването на сборника, езиковите особености на поместените текстове и правописа.

В статията си „Бележки върху езика на Станиславовия чети-миней“ Боряна Велчева прави опит да локализира текстовете в ръкописа чрез анализ на техния език. Тя посочва североизточните черти от XIII и XIV в. на текстовете въз основа на определено предпочитание на морфемите за показателните местоимения. Авторката доказва присъствието на черти на мизийските диалекти с помощта на разнообразни примери.

Явор Милтенев очертава кодикологическите и текстологическите характеристики на сборника – „Бележки върху историята и състава на ръкопис № 1039 от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Както самият автор съобщава, в статията си той само излага „една несистемна ексерпция, концентрирана върху определени синонимни редове и лексикални маркери“, и настоява за по-подробен лексикален анализ на историята на сборника. Я. Милтенев дава общ анализ на лексиката в ръкописа, с който показва, че НБКМ 1039 не следва преславски архетип, възникнал чрез превод на единствен византийски оригинал. Авторът смята, че в отделните си статии ръкописът възхожда към повече корпуси,

показващи различни преводачески решения.

В статията на Д и а н а А т а н а с о в а „Станиславовият чети-миней и институционализираното четене (Особености на състава и ролята на устава)“ се разглежда съставът на сборника. Авторката установява, че съставът (като порядък от текстове) е бил популярен и широко разпространен, поради което може да се говори за *агиографски канон*, който се запазва чрез институционализираното четене. Така изследователката обяснява предпочитането на староизводни жития в сборниците, независимо кога са възникнали. Във втората част на статията си Д. Атанасова показва регламентиращата сила на типика върху този тип сборници и връзката на четивата с текстове от най-ранните служебни минеи.

Следващите четири статии подлагат на анализ отделни текстове от кодекса. А н е т а Д и м и т р о в а в „Йоан Златоуст в ръкопис № 1039 от НБКМ“ разглежда мястото на книжовника в староизводните чети-миней, доколкото Станиславовият чети-миней е смятан като пример за този тип състави. В него обаче, както става ясно от съдържанието му, са включени само три текста, свързвани с името на Златоуст, които при това не са най-популярните. Авторката прави обстоен преглед на присъстващите (и отсъстващите) творби на Йоан Златоуст в НБКМ 1039, сравнява съдържанието му с други староизводни минейни календарни сборници и показва, че този чети-миней има свои характерни черти, които допълват нашата представа за неговото възникване и значение.

М а я П е т р о в а - Г а н е в а в статията „Житието на св. Ефросина Александрийска в староизводния чети-миней НБКМ 1039 от XIV в.“ представя част от прочуването си върху пространната версия на житието на светицата, запазена в южнославянските преписи от ръкописи с календарен състав. Авторката ги разделя в

две редакции, обусловени от вариантите, главно лексикални. Заключениеето ѝ е, че текстът за св. Ефросина, запазен в НБКМ 1039, е най-вероятно преславски по произход. Все пак тя прави уговорката, че по-подробна история на текста може да се реконструира след критическо издаване на гръцкия текст и след съпоставка с текста в друг тип сборници, в т.нар. патерици.

Ц в е т о м и р а Д а н о в а в статията „Слово за Въздвижението на кръста от Андрей Критски по ръкопис НБКМ 1039“ прави преглед на първоначалните резултати от анализа си на т.нар. три славянски версии на този текст. Авторката взима под внимание гръцкия оригинал и техниките на превода. Заключениеето ѝ е, че първата версия, към която принадлежи и текстът в Станиславовия чети-миней, според лексикалните, морфосинтактичните и словообразователните си особености по-скоро се отнася към Кирило-Методиевата преводаческа дейност, преди да е редактирана по-нататък.

В статията на Д и т е р Щ е р н „Deviations from Literalism: Remarks on the Slavic Translation of the Greek Life of Abraham of Qidun“ (Отклонения от буквализма: коментар върху славянския превод на гръцкото житие на Авраамий Кидунски) се разглеждат специфичните черти на славянската техника и стил на превеждане. Авторът обяснява употребата на изрази или думи, които са типично славянски (и запазени в почти всичките преписи) и затова не може да бъдат разглеждани като елементи от друг незапазен гръцки оригинал. От тези сведения Д. Щерн заключава, че прагматичната преексплицитност и асоциативните клишета са ключ в техниката на превода от гръцки на старобългарски език от самото начало.

Чрез статията „Староизводните календарни сборници в *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica* (ВНБС) – Допълнения и

корекции“ К л и м е н т и н а И в а н о в а иска да насочи вниманието ни към някои параметри, които не са намерили място в труда ѝ *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica*, както и да посочи отделни пропуски и корекции в него с оглед към бъдещото му разширение. Кл. Иванова отбелязва необходимостта в ВНБС да се включват указания за паметта на светците от типичите, да се добави информация и за проложните текстове, а също и да се уеднакви терминологията при назоваването на паметниците. Като допълнение тя представя и кратък опис на сборник, дълго време смятан за руски, но всъщност молдовски, чрез който установява, че и в молдовската книжнина от втората половина на XVI в. има панигирици със смесени староизводни и новоизводни текстове.

В статията на И с к р а Х р и с т о в а - Ш о м о в а „Съставът на ранните славянски празнични минеи и чети-сборници“ се разглеждат химнографските състави, които съответстват на т.нар. от изследователката чети-сборници. Тези химнографски сборници събират минейните (за неподвижните празници) и триодните (за подвижните празници) служби. В изложението си И. Христова-Шомова доказва чрез анализ на съставите, че от най-ранния период е трябвало да съществува такава минейно-триодна книга в България, както и във Византия, а именно химнографски сборник от *смесен тип*, аналогичен на ранните чети-сборници, в които има както минейни, така и триодни части. Така авторката обяснява няколко иначе трудноразбираеми случаи на минеи с донякъде отклоняващ се състав (което довежда и до трудности при определянето на типа сборник).

Две статии са посветени на електронно издаване на паметници от славянската средновековна книжнина и проблемите, които възникват при това. Л а р а С е л с и Д е й в и д Б и р н б а у м представят

работата си върху ръкопис GUL 408, известен и като Бдински сборник (съхраняван в университета в Гент), който се издава дигитално. В статията им “Editing the *Bdinski sbornik* as a Multilayered Reality” (Изданието на *Бдински сборник* като многопластова реалност) се констатира как всяко издание е интерпретация на текст. Затова авторите предлагат създаване на тип издание, в което са представени разнообразните пластове на текста, даващи различни интерпретации към него. Те представят електронното издание на Бдинския сборник, което е разделено на три части: 1) фототипно издание; 2) дипломатическо издание с лингвистични бележки към текста; 3) критическо издание с вътрешредова колация на всичките достъпни славянски ръкописи, съдържащи същите текстове. Благодарение на тези допълващи се три части на изданието върху този ръкопис от XIV в. може да бъдат осъществени различни типове изследвания. Това издание още е в процес на реализация, но се оказва изключително полезно и плодотворно не само за изследването на този ръкопис и включените в него статии, но и като теория за електронно издаване в старобългаристиката като цяло.

В статията на А н н а - М а р и я Т о т о м а н о в а „Електронни инструменти за обработката на средновековни славянски текстове“ са описани инструменти за дигитализирането на средновековната славянска книжнина. Авторката говори за подходите и проблемите на цифровизацията на славянски сбирки, за неяснотата на правилата около цифровизацията на сбирки в различни хранилища, за корпусите и шрифтовете (и конвертори) за ста-

робългарския език. А. Тотоманова по-подробно разказва за електронните инструменти в проекта *histdict.uni-sofia.bg* и за самия проект и корпуса му. Те ще позволят по-широк кръг от хора да работят в различни насоки с този доста голям корпус средновековни текстове, придружени с разнообразни улесняващи работата на изследвателя инструменти като старобългарски речник, търсеща машина и морфологичен анотатор.

Сборникът „Агиославица. Проблеми и подходи в изследването на Станиславовия чети-миней“ е важен принос към изследването на агиографията – една област, която макар и добре разработена в палеославистиката, както свидетелства и сборникът, все още не е отговорила на редица въпроси. Не само публикуването на изследванията, но и проектът за издаването на самия ръкопис представляват ценен принос в изследването на агиографията. Освен това трябва да се отбележи и полезното описание на съдържанието на НБКМ 1039, поместено в представения сборник. То е направено специално за изданието и включва не само началото и края на всеки текст, но и подробни библиографски сведения. Така систематизирани, тези данни са чудесен помощен инструмент за по-нататъшни изследвания върху ръкописа.

Като цяло статиите предлагат различни подстъпи към изследването на староризводния чети-миней и разширяват посоките на проучването му, привличат и други (включително и по тип) сборници, като по този начин разкриват по-пълно историята на южнославянската средновековна агиография.

Амбър Иванов,
Гентски университет